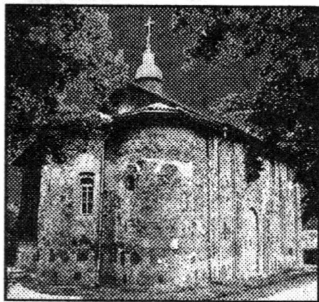
КРАЯЗНАЎЧАЯ ГАЗЕТА

№12 (16)
СНЕЖАНЬ
2001 года

ВЫДАННЕ КРАЯЗНАЎЦАЎ ГРОДЗЕНШЧЫНЫ

ВІНШУЕМ З КАЛЯДАМІ І НОВЫМ ГОДАМ!

ВІНШАВАННЕ АД БАРЫСА КІТА

акадэмік Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі, ураджэнец Наваградчыны

Паважаныя прыхільнікі беларускай справы!

Будзем працаваць у імя адраджэння Беларусі ў 2002 годзе і новым стагоддзі, якое надыйшло.

Адпачываць будзем на тым свеце. Наперадзе нас чакае вялікая работа!

З найлепшымі пажаданнямі
Аддаю Вам заўсёды
Кіт

Франкфурт-на-Майне, Германія

ВІНШАВАННЕ АД УЛАДЗІМІРА КОЗЫРАВА

настаўнік гісторыі Луцкаўлянскай СШ, кіраўнік музея калгаса імя П.І.Дзеншчыкова Гродзенскага раёна, актыўны аўтар "КГ"

Даследчыкам гісторыі Беларусі

Ужо мы сталі людзьмі звацца,
Сваім мінулым ганарыцца.
У новым годзе краязнаўцы
Хай зробяць новыя адкрыцці!

БЕЛАРУСКАЯ ЯЛІНКА З ЧЫКАГА

"Вясёлых Калядаў і Шчаслівага Новага Году, моцнага здароўя і вытрывалага духа жадаюць беларусы з Чыкага, ЗША".

Такі подпіс утрымлівае віншавальная паштоўка, якую вы бачыце. Ялінка тут святочная і зусім беларуская. З 1978 года музей навукі і індустрыі ў Чыкага выдзяляе месца, каб прадстаўнікі нацыянальных меншасцяў, якія жывуць у гэтых мясцінах, змаглі паказаць усім свае ўпрыгожаныя елкі. Амерыканскія беларусы таксама маюць такую магчымасць.

"ТРЭБА З СТАЛІ КАВАЦЬ ГІБКІ ВЕРШ..."

7-8 снежня ў Гродне адбылася рэспубліканская навуковая канферэнцыя на тэму "Максім Багдановіч: аспекты жыцця і творчасці".

Арганізатарамі выступілі ўпраўленне культуры аблвыканкама, музей Максіма Багдановіча, кафедраў беларускай літаратуры і беларускай культуры Гродзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Янкі Купалы.

Удзел у рабоце канферэнцыі прынялі старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава, начальнік упраўлення культуры абласнога выканаўчага камітэта Людміла Кадзевіч, пісьменнікі Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Алена Руцкая, Юрась Пацюпа, Анатоль Брусевіч, навукоўцы з Мінска, Гродна, Магілёва, Брэста і іншых гарадоў Беларусі.

Удзельнікі канферэнцыі працавалі ў двух секцыях. Было заслухана каля 30 паведамленняў. Даследаванні навукоўцаў будуць апублікаваны асобным зборнікам.

Алена Віктаровіч

■ УЛАСНАЕ МЕРКАВАННЕ

МІНУЛАЕ ВЕДАЦЬ – ПРОДКАЎ ПАВАЖАЦЬ

У 1988 г. у Гродне было створана польскае культурна-асветніцкае таварыства імя Адама Міцкевіча. У 1990 г. яно пераўтварылася ў Саюз палякаў на Беларусі. Задача грамадскага аб'яднання — адраджэнне польскай культуры і мовы. Намеснік старшыні СПБ Юзэф Пажэцкі распачаў размову з удакладнення:

— Паводле дадзеных перапісу насельніцтва ў 1999 годзе, на Гродзеншчыне жыве 294 тысячы палякаў, ці 24,8 працэнта ад агульнай колькасці ўсяго жыхарства. Гісторыя краю багатая на падзеі і на выбітных асобаў. Вывучэннем гісторыі, краязнаўствам займаюцца нашы таварыствы – навуковае, польскай моладзі, польскіх ветэранаў, воінаў Арміі Краёвай, польскіх ахвяраў палітычных рэпрэсій. Матэрыял агучваецца на штогадовых канферэнцыях польскай літаратуры, гісторыі і культуры. Рэгулярна праводзяцца адпаведныя конкурсы. Ахоўваем мясціны памяці…

— Маеце на ўвазе старажытныя помнікі культуры і гісторыі, звязаныя з імёнамі вядомых дзеячаў мінулага?

— Не толькі старажытныя. Напрыклад, да 200-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча ўсёй грамадой парупіліся пра аднаўленне яго музея ў Навагрудку. У Гродне тады быў пастаўлены помнік гэтаму вялікаму паэту перад сядзібай Саюза палякаў. Вечарыны памяці нашага земляка адбыліся ў многіх польскіх гарадах, у тым ліку Варшаве, Торуні і Познані, Беластоку, Кракаве. Сёлета адзначаліся 160-я ўгодкі пісьменніцы Элізы Ажэшкі. У яе доме-музеі адкрыты мемарыяльны пакой. У цэлым вывучаецца спадчына шматлікіх прадстаўнікоў навукі, культуры і гісторыі, якія жылі і тварылі на Гродзеншчыне ў розныя часы.

Не забываем працягваць пошук звестак аб падзеях 1863, 1920, 1939 гадоў. Гэтыя даты помныя для палякаў. Савецка-польская вайна 1920 года пакінула на Гродзеншчыне каля 100 месцаў, дзе пахаваны польскія салдаты. Мы даглядаем гэтыя магілы, прыводзім іх у парадак – у Ваўкавыску, Слоніме, Лідзе, вёсцы Ваверка і г.д. Нядаўна выявілі 14 магіл у вёсцы Варняны Астравецкага раёна, усталявалі памятную табліцу. У Слоніме пахаванні былі ў вельмі запушчаным стане. Трэці год даводзім да ладу.

У дзень памінання памерлых абавязкова наведваем магілы. Сёлета пабылі на месцах 57 пахаванняў. Запальваем свечкі, успамінаем асобаў, якія несправядліва пацярпелі ад бальшавізму.

Галоўная сядзіба Саюза палякаў на Беларусі ў Гродне

— Цяпер неадназначна ацэньваюцца дзеянні вайскоўцаў Арміі Краёвай. Польскі бок трактуе іх, як нацыянальных герояў. Беларускі – мае свой погляд…

— Тут нельга даць адназначны адказ. Таму гісторыкі і краязнаўцы наладжваюць агульныя сустрэчы і абмен думкамі. У бягучым годзе ў Беластоку была праведзена супольная канферэнцыя “Дарогамі да ўзаемнасці” з удзелам беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. Палякі Беларусі абмеркавалі тэму “Свядомасць польскай дыяспары на Беларусі”. Шырокія дыскусіі, прысвечаныя Арміі Краёвай, праводзіліся таксама ў Гродне, Мінску, Беластоку. Працяг размовы чакаецца ў будучым. Можна па-рознаму адносіцца, напрыклад, да маёра Арміі Краёвай Піўніка (“Пануры”), які загінуў ад куль НКУС на Лідчыне. Адныя ўспрымаюць яго, як барацьбіта з фашызмам і камунізмам за незалежную Польшчу, іншыя – як ворага Савецкай улады.

— Лёс пазбавіў многіх людзей родных котлішчаў. Але мясціны маленства заўсёды прыцягваюць да сябе. Патрабуюць асэнсавання пражытыя гады. Тады з'яўляюцца краязнаўчыя публікацыі, нават кнігі…

— Ведаеце, у свой час я вучыўся ва універсітэце імя Мікалая Каперніка, што ў польскім горадзе Торунь. Кіраўнік маёй дыпломнай работы сказаў: “Мы ўсё захапляемся чужой гісторыяй. На сваю нават увагі не з'вяртаем. Хіба ў вас на Беларусі няма роднага куточка, які вымагае вывучэння?”. Так была створана мая работа аб роднай вёсцы Пачобуты. На ўласным вопыце пераканаўся, што сапраўдныя адкрыцці чакаюць краязнаўцаў пры азнаямленні з архітэктурай, помнікамі, падворкамі, касцёламі і капліцкамі, нават старымі дакументамі сваёй сям'і.

Нядаўна мой добры знаёмы краязнаўца з Польшчы Вітольд Урсын-Нямцэвіч, бацьку якога забілі чырвонаармейцы ў 1939 годзе, даслаў свае успаміны. Гэта сямейны жыццяпіс. Такія зборнікі, няхай нават накладам у некалькі асобнікаў, фіксуюць подых мінулага. Тут сабраны дакументальныя звесткі пра час і пра сябе, родных і блізкіх гэтага шаноўнага доктара медыцыны. Што кожнаму краязнаўцу перашкаджае ствараць сямейныя хронікі? У Варшаве выдаецца адметны штоквартальнік, пішацца пра жыццё былых уладальнікаў маёнткаў – асаднікаў, іх працу, звычкі, норавы, традыцыі, культуру земляробства, трагічны лёс…

— Здабыткі гісторыкаў і краязнаўцаў набываюць грамадскае гучанне, калі знаходзяць месца ў СМІ. Ці ёсць тут чым ганарыцца?

— Матэрыялы такога кшталту рэгулярна друкуюць газета СПБ “Глос з-над Немна”, часопіс “Магазын польскі”, выданне “Земя Лідска”, адлюстроўваюцца ў польскамоўнай тэлеперадачы “Над Немнэм” абласнога тэлерадыёаб'яднання, радыёперадачы. Калектывы мастацкай самадзейнасці таксама ўключаюць абразкі мінулага ў праграмах сваіх канцэртаў.

Гутарыў Антон Лабовіч

■ ГРОДЗЕНСКАМУ МУЗЕЮ ПРЫРОДЫ — 75

ЁН ПАДАРЫЎ РОДНАМУ ГОРАДУ КАЛЕКЦЫЮ

Іншыя экспанаты гэтай залы Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея выклікаюць шчыры недавер у наведвальнікаў: "Няўжо гэта сапраўды матылькі! Хіба можа захавацца на працягу амаль стагоддзя фантастычная натуральная афарбоўка?". Чуюцца нават выказванні, што людзей папросту ўводзяць у зман нейкімі таямнічымі хітрыкамі.

Між тым, пры ўваходзе ў залу змешчаны партрэт Станіслава Жыўны (12.09.1893 – 18.12.1940), які сваімі рукамі стварыў гэты цуд. 21 лістапада 1926 года ён узначаліў гарадскі музей прыроды. Жыццёвы шлях навукоўца вывучалі краязнаўцы Аляксандр Плешавеня і Аляксандр Госцеў, вучоны-гісторык Вячаслаў Швед.

Станіслаў Жыўна нарадзіўся ў Гродне. Бацькі жылі небагата і малады чалавек у 1908 годзе паехаў шукаць шчасця ў ЗША. Ва універсітэце штата Канектыкут уладкаваўся на працу прэпаратарам. Яму пашанцавала на кіраўніка – прафесара Воада. Вывучэнне жывёльнага і расліннага свету дало веды і вопыт у кансервацыі, прэпарыраванні і апісанні экспанатаў. Метадычна збіраў уласную калекцыю па энтамалогіі (насякомыя), мінералогіі і кахналогіі (ракавіны).

Свой набытак прывёз у Гродна ў 1924 годзе. Мясцовыя аматары прыроды былі ў захапленні. Спецыяльная камісія гарадской рады прызнала калекцыю надзвычай каштоўнай, прапанавала стварыць музей. С.Жыўна афіцыйна падарыў збор гораду, а сам атрымаў пажыццёвае прызначэнне кіраўніка ўстановы.

Уражвае пералік перададзеных каштоўнасцей: млекакормячых – 17 відаў, птушак – 340, матылькоў – 774, марскіх істот – 749, жукоў і аваднёў – 402, птушыных яек – 290, гнёздаў – 17, мінералаў – 355. Усяго было зафіксавана 2.933 экспанаты.

Работай музея кіраваў камітэт з 12 асобаў – прадстаўнікі магістрату, гарадской рады, сярэдніх і пачатковых школ, дырэкцыі дзяржаўных лясоў, павятовай аховы прыроды, таварыства аматараў прыроды, грамадскасці. На чале стаяў павятовы ўрач Ян Якімовіч.

У 1929 годзе колькасць экспанатаў дасягнула амаль 4.000. Шчодра перадавалі ўласныя набыткі грамадзяне. Марыя Венжык-Відоўская ахвяравала музею 200 сабраных мужам мінералаў Урала і Сібіры, 110 экспанатаў горных парод. Арнітолаг Адам Дзержаноўскі — 106 экспанатаў водных птушак. Ян Каханоўскі перадаў 44 экспанаты, з якіх 38 – птушкі мясцовай фауны. Калекцыянер Залескі падарыў 22 рэдкія мінералы. Прозвішчы гэтых асобаў былі занатаваны ў кнізе ганаровых ахвярадаўцаў.

У 1932 годзе музей наведала 6.934 чалавекі. У 1937 годзе мелася 7.288 экспанатаў. У час Вялікай Айчыннай вайны захавальнік Аўгусцін Зняржэвіч збярог каштоўнасці ад разрабавання.

Цяпер у раздзеле прыроды ГГАМ экспануецца невялікая частка экспанатаў. Яны змешчаны ў адзелах "Насельнікі мора і акіяна", "Арктыка і субарктыка", "Антарктыка", "Аўстралія", "Эфіопская вобласць", "Інда-малайская вобласць" і інш. Шмат цікавостак знаходзіцца ў запасніках: адсутнасць выставачных плошчаў…

Што да Станіслава Жыўны, то ён памёр ад хваробы ў 1940 годзе. Месца пахавання на каталіцкіх могілках у Гродне страчана. Яго родныя жывуць у Польшчы. Імя самаахвярнага навукоўца не набыло шырокай вядомасці.

Уладзімір Кавалёў

■ ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

"СПАДЗЯЕМСЯ НА ДАЛЕЙШАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА"

***"КГ"** працягвае публікацыі матэрыялаў пад сталай рубрыкай "Жывём на зямлі адной". На гэты раз размова вялася пра беларускіх татараў, у прыватнасці, жыхароў Гродзеншчыны. Прыемнай нечаканасцю для рэдакцыі было пісьмо з Мінска. Вось яно:*

Вельмі шаноўная рэдакцыя!

Вельмі ўдзячны Вам за засылку цікавай і змястоўнай газеты. Вельмі парадавала нас публікацыя С.Яршчука "Нашы браты – беларускія татары" (№ 9 за 2001 г.). Дзякуй Вам вялікі. Спадзяемся на далейшае супрацоўніцтва ў справах нацыянальна-культурнага адраджэння нашых народаў.

З павагай Ібрагім Канапацкі
Менск, 28.11.2001 г.

Ад рэдакцыі. Да свайго пісьма віцэ-прэзідэнт Беларускага грамадскага аб'яднання татараў "Зікр уль-Кітаб" спадар Ібрагім Канапацкі ласкава прыклаў фотаздымак, а таксама чарговы нумар бюлетэня "Жизнь" — выдання мусульманскага рэлігійнага аб'яднання ў Рэспубліцы Беларусь.

Да вайны ў Беларусі было 19 мячэцей. Цяпер іх толькі пяць. У Мінску святыня была разбурана ў 1962 г. Мяркуецца, што яна будзе адноўлена. Знайшліся спонсары з Саудаўскай Аравіі.

На здымку: так выглядае макет мячэці.

■ НЕ ЗГАСАЙЦЕ, СВЕЧКІ ПАМЯЦІ

АНТОН ЖЭБРАК — АКАДЭМІК З ЗЭЛЬВЕНШЧЫНЫ

27 снежня (9-га студзеня па н.ст.) спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння нашага славутага земляка, выдатнага беларускага навукоўцы, грамадскага дзеяча, арганізатара навукі АНТОНА РАМАНАВІЧА ЖЭБРАКА

Нарадзіўся будучы акадэмік у в.Збляны Зэльвенскага раёна. Выхадзец з сялянскага роду, ён меў вялікую прагу да вучобы, марыў аб паляпшэнні цяжкага лёсу і працы вяскоўцаў. Свае памкненні захаваў назаўсёды, пераадольваючы неймаверныя выпрабаванні ў часы Першай сусветнай, грамадзянскай і савецка-польскай войнаў. Як удзельнік грамадзянскай вайны, хутка вызначыў сваю палітычную пазіцыю – стаў членам ВКП(б) у 1918 г.

Нішто не перашкодзіла гэтаму няўрымсліваму чалавеку атрымаць сярэднюю адукацыю і стаць студэнтам знакамітай Маскоўскай сельскагаспадарчай акадэміі імя Ціміразева, якую паспяхова скончыў у 1925 г. Малады спецыяліст адразу выявіў схільнасць і здольнасць да навуковай працы і, паколькі сацыяльнае паходжанне дазваляла, працягваў вучобу ў Інстытуце чырвонай прафесуры (скончыў у 1929 г.).

Упершыню ў свеце ён атрымаў пладавітыя гібрыды ад скрыжавання аддаленых відаў пшаніцы, спалучыў геномы пшаніцы і жыта, тым самым атрымаў нештучны від – ТРЫЦІКАЛЕ. Гэта стала асновай сучаснай геномнай і хромасомнай інжынерыі

Захоплены малавядомай у той час генетыкай, што абяцала ўздым сацыялістычнага земляробства, ён стаў супрацоўнікам, а пазней кіраўніком кафедры генетыкі і селекцыі Акадэміі сацыялістычнага земляробства ў Маскве (1931-1936 г.). Малады вучоны хутка стаў прафесарам. У 1934-1948 г. узначальваў кафедру генетыкі alma mater (МСГА).

Гэтая навука, якой былі захоплены многія навуковыя калектывы свету, асабліва вынікова развівалася пад крылом УАСГНІЛ (ВАСХНИЛ). Антон Раманавіч адразу стаў лідэрам у галіне эксперыментальных генетычных доследаў, у прыватнасці, па аддаленай гібрыдызацыі пшаніцы і эксперыментальнай поліпладыі. Агульную ўвагу спецыялістаў выклікала манаграфія А.Р.Жэбрака "Категории генетики в свете диалектического материализма".

Абарона доктарскай дысертацыі ў 1936 г. прынесла новыя навуковыя перспектывы, якія наш зямляк звязваў са сваёй радзімай – Беларуссю. Па запрашэнні тагачаснага прэзідэнта АН БССР акадэміка К.В.Горава пачаў супрацоўнічаць з беларускімі навукоўцамі, а ў 1940 г. быў абраны правадзейным сябрам АН Беларусі па спецыяльнасці генетыка сельскагаспадарчых раслін.

У цяжкія гады вайны АН БССР працягвала работу ва ўмовах эвакуацыі. У яе навуковых сесіях неаднаразова ўдзельнічаў акадэмік А.Р.Жэбрак – член Прэзідыума беларускай Акадэміі з 1940 г.

У пасляваенны час Антон Раманавіч шмат зрабіў для аднаўлення працы АН БССР у Мінску, дзейнасці тагачаснага Інстытута біялогіі. Пасля адыходу з пасады Прэзідэнта АН БССР К.В.Горава ў 1947 г. кіраўніком беларускай навукі абралі акадэміка А.Р.Жэбрака. Постаць акадэміка А.Р.Жэбрака была адной з самых выдатных у пасляваеннай Беларусі. Не дзіўна, што ён быў сярод "выбраных" падпісантаў Статута ААН у складзе дэлегацыі БССР на Міжнароднай канферэнцыі ў Сан-Францыска. Шматлікія грамадскія ініцыятывы акадэміка і прэзідэнта АН БССР мелі вялікі розгалас у беларускім грамадстве.

На жаль, перыяд навуковай і навукова-кіраўнічай дзейнасці Антона Раманавіча на пасадзе прэзідэнта АН БССР быў вельмі непрацяглым. Агульнавядомае знішчэнне генетыкі як навукі і цкаванне генетыкаў як "замежных агентаў" не абмінула і А.Р.Жэбрака. Пасада прэзідэнта АН БССР была перададзена фізіёлагу М.І.Грашчанкаву.

Пасля пэўнага часу беспрацоўя Антон Раманавіч уладкаваўся на пасаду загадчыка кафедры Маскоўскага фармацэўтычнага інстытута. Толькі пасля смерці Сталіна вучоны прыехаў у родную Беларусь. Больш 12 гадоў працаваў як генетык і селекцыянер у Інстытуце біялогіі і ў новастворанным аддзеле генетыкі і цыталогіі АН Беларусі. Упершыню ў свеце А.Р.Жэбрак атрымаў пладавітыя гібрыды ад скрыжавання аддаленых відаў пшаніцы, спалучыў геномы пшаніцы і жыта, тым самым атрымаў нештучны від – трыцікале. Гэтыя навуковыя дасягненні сталі асновай сучаснай геномнай і хромасомнай інжынерыі.

Практыкам добра вядомы яго доследы па селекцыі пшаніцы (атрыманы поліплоідныя віды) і грэчкі (атрыманы тэтраплоідныя і амфіплоідныя віды), па павышэнні ўстойлівасці пшаніцы да хвароб і шкоднікаў. Навукоўцы ведаюць яго працы "Синтез новых видов пшениц" (1944) і "Полиплоидные виды пшениц" (1957), а студэнты — "Курс ботаники", выдадзены ў 1959 г. Ён з'яўляецца аўтарам звыш 70 навуковых публікацый, многія з якіх, напрыклад, "Новы сорт грэчкі для БССР" (1959 г.) былі прысвечаны агракультуры Беларусі.

У 1944 г. акадэміку А.Р.Жэбраку прысвоілі ганаровае званне Заслужанага дзеяча навукі БССР. Ён быў узнагароджаны трыма ордэнамі, у тым ліку ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, некалькімі медалямі.

Памёр Антон Раманавіч 20 мая 1965 г. у росквіце сваіх творчых сіл. Ён верыў у развіццё генетычных і біялагічных даследаванняў у АН Беларусі. Гэта цяпер увасабляецца ў жыццё прадаўжальнікамі навуковай справы акадэміка, народжанага на Гродзеншчыне.

Андрэй Майсяёнак,
чл.- карэспандэнт НАН Беларусі, прафесар.

■ ПАВЕДАМЛЯЮЦЬ КРАЯЗНАЎЦЫ

УРАЧ І ГРАМАДСКІ ДЗЕЯЧ

Споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння Мікалая Міхайлавіча Марцінчыка (16.12.1901 – 23.05.1980)

Ён паходзіць з вёскі Кубельнікі Гродзенскага павета. У 1927 г. закончыў Віленскі універсітэт. Яшчэ ў студэнцкія гады захапіўся грамадска-палітычнай дзейнасцю: супрацоўнічаў з рэдакцыямі беларускіх дэмакратычных газет, быў адным з кіраўнікоў Беларускага студэнцкага саюза, рэдагаваў яго часопіс "Студэнцкая думка". У 1925 г. удзельнічаў ва ўстаноўчай канферэнцыі Беларускай сялянска-работніцкай грамады, быў рэдакцыйным работнікам і выдаўцом яе газет.

Важная роля належала М.М.Марцінчыку ў дзейнасці Таварыства беларускіх школ (з 1925 г. – сакратар; з 1934 г. – намеснік старшыні Галоўнага праўлення). Ён удзельнічаў у з'ездах, стварэнні беларускіх школ, бібліятэк.

З 1927 г. – выкладчык Віленскай беларускай гімназіі і лекар педыятрычнай клінікі Віленскага універсітэта. Двойчы (1927, 1930) арыштоўваўся за палітычную дзейнасць. У 1931 г. быў выселены з Вільні.

М.М.Марцінчык

У 30-я г. у друку КП(б)Б і КПЗБ М.М.Марцінчык неабгрунтавана абвінавачваўся ў супрацоўніцтве з тагачаснымі польскімі ўладамі, спробе звергнуць ТБШ са шляху нацыянальна-вызвольнай барацьбы. Але ён ніколі не здрадзіў беларускай справе, вернасці прыгнечанаму народу.

З 1944 г. Мікалай Міхайлавіч працаваў у Гродне галоўным лекарам інфекцыйнай бальніцы. Па хлуслівяму даносу ў 1948 г. арыштаваны. Як былы "нацыяналіст" 30-х г., прызнаны "ворагам народа" і прыгавораны да 10 гадоў турэмнага зняволення.

Пасля рэабілітацыі ў 1956 г. вярнуўся з Варкуты дадому. Працаваў лекарам у абласной бальніцы.

Памёр у 1980 г. Аўтар неапублікаваных успамінаў.

Фёдар Ігнатовіч

ЦЭНТР НЕ ЗАСТАЕЦЦА БЕЗ НАВЕДВАЛЬНІКАЎ

Усе ўдзельнікі нашага культурна-асветніцкага цэнтра з'яўляюцца сябрамі Беларускага краязнаўчага таварыства імя Тодара Нарбута. Нам аказвае дапамогу Гродзенскае абласное грамадскае аб'яднанне "Ратуша". З іх дапамогай двойчы праводзіліся Дзісненскія чытанні, адзначаліся юбілеі Язэпа Драздовіча, праводзіліся цікавыя сустрэчы.

Асноўная задача цэнтра – захаванне спадчыны, культуры, мовы. Таму арганізуем сустрэчы з літаратарамі, гісторыкамі, беларускімі бардамі. Маем сваю газету "Бацькаўшчына", друкуем краязнаўчыя матэрыялы, навіны раёна, змяшчаем творы пачаткоўцаў на літаратурнай старонцы.

Сёлета цэнтр набыў сядзібу знакамітага земляка-садавода Івана Паўлавіча Сікоры, якую прадавалі на дровы. Пабудове больш за сто гадоў. Хочам надаць сядзібе той выгляд, які яна мела ў час жыцця гаспадара. Тады гэта быў прыгожы куточак. Цяпер тут усё ў заняпадзе…

Летам у хаціне зрабілі рамонт. Звярнуліся да пісьменнікаў Беларусі з просьбай аказаць дапамогу ў стварэнні экспазіцыі. Пакуль што адгукнуўся толькі Уладзімір Арлоў: падарыў некалькі сваіх кніг.

Многа робім для захавання памяці пра нашага слыннага земляка – мастака Язэпа Драздовіча. Праведзены чатыры рэспубліканскія пленэры. Па іх выніках праводзіліся выстаўкі ў Мінску, Полацку, Віцебску, Шаркаўшчыне, Браславе, Германавічах, Мёрах, Падсвіллі.

Мы сабралі больш 50 карцін вядомых мастакоў Беларусі, якія прымалі ўдзел у пленэрах, прысвечаных Язэпу Драздовічу і Міхасю Райчонку. Стварылі прыстойную карцінную галерэю. Мясцовая ўлада спачатку выдзеліла нам памяшканне для гэтага. А пасля забрала. Вось такая бяда.

Чакаем ад краязнаўцаў Гродзеншчыны прапаноў аб сумеснай дзейнасці, цікавых экспанатаў і матэрыялаў.

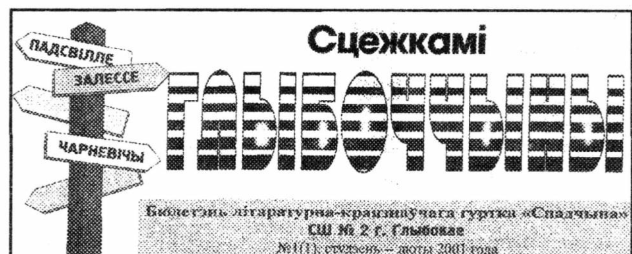
Ада Райчонак,
старшыня культурна-асветніцкага цэнтра імя Язэпа Драздовіча.
в. Германавічы Шаркаўшчынскага раёна Віцебскай вобл.

ГОНАР МУЗЕЯ — ГУРТКОЎЦЫ

Шчыра ўдзячны рэдакцыі за нумары "Краязнаўчай газеты", якія атрымліваем. Заўсёды чытаем з цікавасцю. Размаху краязнаўчага руху на Гродзеншчыне можна толькі па-добраму пазайздросціць і шмат чаму павучыцца.

Шукалі мы матэрыялы пра Барыса Кіта. Пра яго ваш бюлетэнь неаднаразова пісаў. На жаль, знайсці штосьці новае не ўдалося. Ведаем толькі, што шаноўны вучоны ў час вайны быў зняволены фашыстамі ў канцлагеры ў Глыбокім. Вязняў, якія памяталі б тыя падзеі, не знайшлі.

Радуемся кожнаму новаму экспанату, які з'яўляецца ў нашым літаратурна-краязнаўчым музеі СШ №2. Асабліва ўзрадаваліся вершу Міхаіла Святлова пра Глыбокае. Справа

ў тым, што мы доўга шукалі гэты верш, і вось вы, гродзенцы, даслалі яго нам. Гэта каштоўны матэрыял у экспазіцыю.

Дасылаем першы нумар нашага бюлетэня "Сцежкамі Глыбоччыны". Яго робяць актывісты літаратурна-краязнаўчага гуртка "Спадчына", які працуе пры нашым школьным музеі ўжо 11 гадоў. Тут займаецца 15 вучняў старэйшых класаў.

Тамара Шылёнак, г. Глыбокае, Віцебская вобласць.

12 снежня 1586 г. (415 гадоў таму назад) у гродзенскім Старым замку знянацку памёр кароль польскі (1576 – 1586), вялікі князь літоўскі (1579-1586) Стэфан Баторый. Менавіта ў час панавання караля Стэфана Гродна зрабіўся другой сталіцай Рэчы Паспалітай. Улюбёны ў Гродна, Баторый хацеў тут застацца назаўсёды.

14 снежня адбылося анатамічнае ўскрыццё яго цела. Афіцыйна ва Усходняй Еўропе гэта адбылося ўпершыню.

Гэтай падзеі прысвяціў сваю п'есу-мініяцюру выкладчык гісторыі Луцкаўлянскай СШ Гродзенскага раёна вядомы краязнаўца Уладзімір КОЗЫРАЎ. П'еса двойчы паказвалася на конкурсах "Галасы гісторыі".

ГАРОДНЯ, 1586 ГОД, СНЕЖАНЬ ...

Дзеючыя асобы:
Вядучы.
Прыдворны.
Прыдворная.
Маршалак дворны.
Доктар Сімані.
Доктар Бучэла.
Цырульнік Зігуліц.

На авансцэну выходзіць Вядучы:

Плошча Савецкая раней, калі Гродна належаў даваеннай Польшчы, называлася "пляц Баторага". Тут, у вуглавым доме насупраць Фарнага касцёла, дзе зараз месціцца анатамічны музей медыцынскага універсітэта, у канцы 16-га стагоддзя была рэзідэнцыя Стэфана Баторыя, караля Рэчы Паспалітай і Вялікага князя ВКЛ.

Тут жа адбылося першае ва Усходняй Еўропе анатаміраванне нябожчыка. Ім аказаўся сам кароль. Будынак і сёння называюць Баторыеўкай.

Вядучы пакідае авансцэну. З двух бакоў да цэнтра авансцэны ідуць, хрысцячыся, Прыдворны і Прыдворная. Яны моляцца, паступова павышаючы голас.

Абодва: О Свента Марыя, Матка Боска, злітуйся над намі! (на трэцім разе – дуэтам, гучна).

Прыдворная:
О Божа-Божа! Мы асірацелі. Наш Гаспадар закрыў навекі вочы. А мы, увесь двор, ну так хацелі, каб доўга жыў, хто да жыцця ахвочы.

Прыдворны:
Вайну Лівонскую, як быццам леў, прайшоў. І Полацк – у нашым лоне зноў. Нямала выцерпець нябожчыку прыйшлося, у жонкі ўзяць старую давялося.

Прыдворная (уздыхаючы):
Дзеля кароны, што згубіў цяпер… Нутро яму які пажадны звер раздзёр у пошуках крывавай ежы?

Прыдворны:
З малога пачалося. З Белавежы, дзе, разгарачаны пагоняй за сахатым, схапіў гарачку. Ледзь яго дахаты, закручанага ў скуры, мы прымчалі.

Прыдворная:
І вагаліся доўга лёсу шалі… Тры дні назад яго забрала неба.

Прыдворны:
У чым прычына? Нам дазнацца трэба!

(Пакідаюць авансцэну, разыходзячыся ў розныя бакі).

Абодва *(гучна):* Momento mori!

(Яшчэ два разы – усё цішэй).

***

Заслона адкрываецца. Маршалак дворны, доктар Сімані і доктар Бучэла становяцца каля цела нябожчыка.

Доктар Сімані:
Зрабіў Гален калісьці вівісекцыю на кроліках. А зараз мы рэзекцыю на лёгкіх чалавека спрактыкуем. Услед за Везаліем ускрыем чалавека – такога не было ў нас спрадвеку!

Маршалак дворны:
Цырульніка Зігуліца – сюды! Даруй нам, Гаспадар, што распілуем.

(Зігуліц з пілкай і сякерай з'яўляецца, аперыруе гэтымі і іншымі інструментамі).

Доктар Бучэла:
О, як жа ў лёгкіх чорнай шмат вады! І ныркі хворыя... Дык вось яна, прычына ранняй смерці!

Маршалак дворны:
Бальзамам цела трэба нам нацерці. І – у падвал халодны! Традыцыі і Богу будзе ўгодна жалобную працэсію пасляць на Вавель. Там – і пахаваць!

(Заслона закрываецца).

***

На авансцэну выходзіць Вядучы:

Так, сапраўды, і адбылося. Забальзаміраванае цела пастаяла ў падвалах палаца, а потым было дастаўлена ў Кракаў, старую сталіцу Польшчы, дзе, па традыцыі, каранаваліся і знаходзілі вечны спакой польскія каралі. Там, у Вавельскім касцёле, і быў пахаваны Стэфан Баторый.

Пасля гэтага выпадку ўсё часцей сталі анатаміраваць нябожчыкаў. Каталіцкая царква вымушана была адступіць, бо ўскрыцці давалі магчымасць выявіць прычыны хвароб і спосабы лячэння.

У 1986 годзе, з нагоды 400-х угодкаў першага анатаміравання на тэрыторыі СССР, у Гародні адбылася міжрэспубліканская навуковая канферэнцыя.

А ля ўваходу ў паталагаанатамічныя аддзяленні шпіталяў пішуць па латыні чатыры словы: "Тут мёртвыя вучаць жывых".

Вядучы пакідае авансцэну.

■ ДА 110-ГОДДЗЯ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

ЗОРКА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Багатай спадчыне Максіма Багдановіча прысвечана нямала цікавых кніг, артыкулаў, архіўных знаходак. Гэтыя новыя выданні можна атрымаць у краязнаўчым аддзеле Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я.Ф.Карскага.

Манаграфія Міколы Грынчыка "Максім Багдановіч і народная паэзія" (Мн.,1963) вылучыла новы аспект у вывучэнні спадчыны вялікага паэта. Кніга прысвечана пытанням узаемаадносін творчасці М.Багдановіча і беларускага фальклору. Тут шырока асвятляецца творчы шлях таленавітага паэта і яго роля ў барацьбе за перадавыя прынцыпы рэалізму і народнасці ў беларускай літаратуры. Ідэйна-творчыя пошукі Максіма Багдановіча разглядаюцца ў непасрэднай сувязі з характэрнымі з'явамі літаратурна-грамадскага жыцця пачатку XX-га стагоддзя.

Спадчыну Максіма Багдановіча (паэта, перакладчыка, крытыка, публіцыста і гісторыка роднай літаратуры) даследуе Алег Лойка ў манаграфіі "Максім Багдановіч" (Мн., 1966). Аўтар імкнецца паказаць, што за чалавек быў Максім Багдановіч – класік беларускай дарэвалюцыйнай літаратуры, паэт-дэмакрат, натхнёны творца цудоўных вершаў і глыбокіх артыкулаў, якія ён нам пакінуў, хоць і пражыў толькі 25 гадоў.

Зборнік успамінаў "Шлях паэта" (Мн., 1975) складальніка Н.Б.Ватацы ўключае ўспаміны сучаснікаў М.Багдановіча: яго бацькі, стрыечнай сястры Г.Валасовіч-Гразновай, сяброў па гімназіі – Ц.Годнева, Д.Дзябольскага, тых, хто яго ведаў па літаратурнай і грамадскай працы –Змітрака Бядулі, грамадскага дзеяча Зоські Верас, малавядомага пісьменніка Л.Зайца і інш. Тут жа змешчаны пісьмы самога М.Багдановіча, перапіска бацькі аб творчай спадчыне Максіма, лісты яго брата Паўла Адамавіча, у якіх ёсць звесткі пра Максіма.

У манаграфіі Алы Кабаковіч "Паэзія Максіма Багдановіча" (дыялектыка рацыянальнага і эмацыянальнага) (Мн., 1978) раскрываюцца найбольш асноўныя рысы эвалюцыі беларускай паэзіі ў цэлым на адным з самых складаных і цікавых этапаў яе развіцця. Асаблівае месца займае даследаванне тых элементаў паэтыкі М.Багдановіча, якія традыцыйна ўвайшлі ў практыку сучаснай беларускай паэзіі.

Другое дапоўненае выданне кнігі Алеся Бачылы "Дарогамі Максіма Багдановіча" (Мн, 1983) знаёміць чытача з цікавымі матэрыяламі і дакументамі, якія дапамагаюць лепш уявіць характар М.Багдановіча, яго рознабаковыя інтарэсы, грамадскую дзейнасць, сямейныя ўзаемаадносіны, жыццёвае асяроддзе.

У кнігу вядомага бібліёграфа Беларусі Ніны Ватацы "Шляхі" (Мн., 1986) увайшлі матэрыялы, якія расказваюць пра жыццёвую творчую спадчыну класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча.

Кніга Рыгора Бярозкіна "Чалавек напрадвесні: Аповяд пра Максіма Багдановіча" (Мн., 1986) – нарыс пра складаны і нялёгкі лёс паэта. Аўтар паведамляе пра творчы шлях пісьменніка, прасочвае вытокі яго творчасці, спыняецца на духоўнай эвалюцыі самабытнага таленту, раскрывае сутнасць яго наватарскіх пошукаў у паэтычным майстэрстве.

Жыццёваму і творчаму шляху паэта прысвечана кніга Леаніда Зубарава "Максім Багдановіч" (Мн., 1989). У ёй выкарыстоўваюцца вядомыя, а таксама недрукаваныя архіўныя дакументы, якія аднаўляюць старонкі жыцця Багдановічаў, іх сваяцкія адносіны з Пешкавымі.

Літаратурна-мастацкае выданне Генадзя Каханоўскага "А сэрца ўсё імкне да бацькоўскага краю…З біяграфіі М.Багдановіча" (Мн., 1991) прысвечана важнай падзеі ў жыцці паэта – паездцы на Беларусь летам 1911 г. Аўтар на аснове архіўных знаходак, а гэта ўспаміны сучаснікаў, лісты нашаніўцаў і бацькі паэта да знаёмых Максіма, узнаўляе, бадай, самы плённы, так званы ракуцёўшчынскі перыяд у творчасці паэта.

У кнізе доктара філасофскіх навук Уладзіміра Конана "Святло паэзіі і цені жыцця: лірыка Максіма Багдановіча" (Мн., 1991) на аснове цэласнага даследавання жыццёвага лёсу, творчасці і светапогляду М.Багдановіча ўзнаўляецца непаўторны воблік паэта, вызначаецца месца яго літаратурнай спадчыны ў духоўнай культуры народа.

Трэцяе выданне кнігі Марыі Барсток "Максім Багдановіч у школе" (Мн., 1991) змяшчае глыбокі аналіз творчасці таленавітага беларускага паэта. Галоўная ўвага ўдзяляецца творам, вывучэнне якіх прадугледжваецца школьнай праграмай.

"Архіўныя матэрыялы: Да жыцця і творчасці Максіма Багдановіча. Сшытак 1" (Мн., 1996) падрыхтаваў Літаратурны музей Максіма Багдановіча. Сюды ўвайшлі перапіска бацькоў паэта, лісты старшага брата Вадзіма і іншыя дакументы, якія тычаць сям`і Багдановічаў.

Літаратурна-крытычны артыкул "Яна дала Беларусі паэта" Алы Петрушкевіч, які змешчаны ў кнізе "Іду па слядах" (Гродна, 1997), прысвечаны маці паэта Марыі Апанасаўне Багдановіч.

Цікавыя крытычныя артыкулы Ніла Гілевіча "Страцім-лебедзь беларускай паэзіі" і Алеся Бяляцкага "Жыццёвая сцяжына паэта", змешчаны ў аднатомніку М.Багдановіча "Выбраныя творы" (Мн., 1996).

Станіслаў Міхальчык,
супрацоўнік абласной навуковай бібліятэкі імя Я.Карскага.

■ НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА

ВЯРТАННЕ НА РАДЗІМУ

26-га кастрычніка ў Карэліцкім раённым краязнаўчым музеі "Зямля і людзі" адбылося ўрачыстае адкрыццё выстаўкі "Мастацкі свет Валянціна Рамановіча", прымеркаваны да 90-годдзя з дня нараджэння мастака.

Прысутнічалі яго сваякі з Вільні, а таксама госці з Мінска – старшыня Саюза мастакоў Беларусі Уладзімір Басалыга, мастакі Кастусь Качан і Рыгор Сітніца, пісьменнік Яўген Лецка. Быў адзначаны высокі мастацкі ўзровень карцін Валянціна Рамановіча. Падкрэслена, што вяртанне на радзіму імя мастака – важная падзея ў жыцці беларускага мастацтва. Гаварылася пра тое, каб наладзіць выстаўку мастака ў сталіцы.

Валянцін Рамановіч нарадзіўся 20 кастрычніка 1911 г. у сям'і настаўнікаў у мястэчку Карэлічы. Яго бацька Сцяпан Канстанцінавіч быў выкладоўцам матэматыкі ў Барыса Кіта – цяпер сусветна вядомага вучонага ў галіне астранаўтыкі.

У 20-я г. Валянцін вучыўся ў польскай сямігодцы, затым у гімназіі імя А.Міцкевіча ў Навагрудку. Там упершыню на выстаўцы з'явіліся яго малюнкі. Гэта вызначыла далейшы шлях будучага мастака. Ён паступіў вучыцца на мастацкі факультэт Віленскага універсітэта. У 1934 г. здаў экзамен, які даваў яму права быць выкладчыкам малявання ў школах і настаўніцкіх семінарыях. У гэтым жа годзе Валянцін быў залічаны на медыцынскі факультэт тае ж вучэльні.

У другой палове 30-х гадоў работы Валянціна Рамановіча пачалі з'яўляцца на выстаўках у Вільні і Варшаве. Ён пісаў пейзажы алейнымі фарбамі. Аднак больш яго цікавіла графіка. Сярод твораў мастака ёсць жывапісныя палотны – "Сярэбраная рака", "Жоўтая рака", "Сосны", "Зіма" і інш. Цікавасць выклікаюць графічныя работы – "Над Свіцяззю", "Руіны замка ў Троках", "Вежа Ковенскага замка", "Стэфан Баторый", а таксама экслібрысы, выкананыя ў рознай тэхніцы.

У 30-я – 40-я г. В.Рамановіч шмат месяцаў правёў каля сцен Тракайскага замка, дзе вяліся работы па вывучэнні і кансервацыі гэтага гістарычнага помніка. Улюбёны ў муры старажытнага замка, уражаны прыгажосцю навакольнай прыроды, мастак працаваў натхнёна і апантана. У выніку стварыў цыкл гравюр па медзі пад назваю "Трокі". Тут 32 медзярыты. Тэхніку Валянціна Рамановіча ў гэтым відзе мастацтва спецыялісты назвалі віртуознай. Цыкл "Трокі" адлюстроўвае паэтычную і рамантычную натуру мастака. У той жа час усе дэталі замка, якія мы бачым на гравюрах, маюць дакументальную дакладнасць.

Работы В.Рамановіча адразу знайшлі прызнанне прафесіяналаў. На яго глядзелі, як на графіка з вялікімі магчымасцямі. На жаль, жыццё мастака трагічна абарвалася ў 34-гадовым узросце.

Сёння творы Валянціна Рамановіча захоўваюцца ў мастацкім музеі ў Вільні, у музеях Варшавы і Торуня. Пасля смерці Валянціна яго творы экспанаваліся на выстаўках толькі ў Торуні ў 1945, 1946, 1958, 1987 г.

І вось упершыню работы мастака выстаўлены ў Беларусі. У Карэліцкі краязнаўчы музей копіі карцін перадалі сваякі мастака. Тут графічны цыкл "Трокі", экслібрысы, сямейныя фотаздымкі, каталогі выставак і іншыя матэрыялы.

Выстаўка "Мастацкі свет Валянціна Рамановіча" – толькі першы крок на шляху вяртання імя і творчай спадчыны мастака на радзіму. Бібліяграфічныя звесткі пра яго ёсць у даведніку літаратуразнаўцы Аляксея Пяткевіча "Людзі культуры з Гродзеншчыны". Гэтыя дадзеныя падштурхнулі мяне да далейшых пошукаў і стварэння выстаўкі ў музеі.

Святлана Кошур,
старшы навуковы супрацоўнік
Карэліцкага краязнаўчага музея
"Зямля і людзі".

НАМ ТАКСАМА ЁСЦЬ ПРА ШТО РАСПАВЕСЦІ

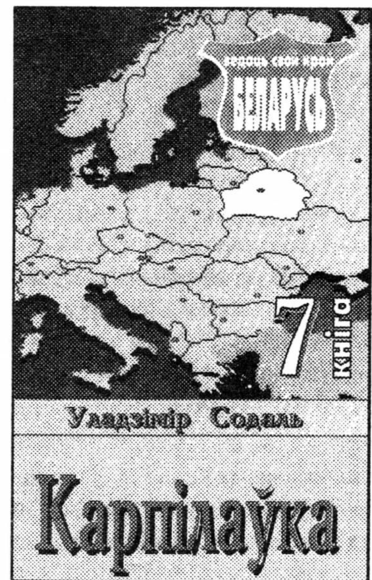
Уладзімір Содаль — глыбокі знаўца беларускага літаратурнага працэсу. Ён збіральнік фальклору, ніколі не пакідае запісную кніжку. Пісьменнік у свой час вёў тэлеперадачу "Роднае слова". Зараз выйшла з друку чарговая брашура літаратара – краязнаўчы нарыс "Карпілаўка".

Гэтая вёска знаходзіцца на Лагойшчыне. У свой час тут жыў беларускі пісьменнік Антон Лявіцкі (псеўданім Ядвігін Ш.). Уладзімір Содаль хораша распавядае пра гэтыя мясціны. Прыгадвае дзесяткі цікавых фактаў з жыцця тутэйшых гаспадароў, у прыватнасці, іх суседзяў з фальварку Акопы – Луцэвічаў. Янка Купала (Луцэвіч) і Антон Лявіцкі пазнаёміліся ў 1904 г. у Радашковічах на кірмашы. У Карпілаўцы Купала ўпершыню прачытаў летам 1912 г. сваю п'есу "Паўлінка"…

У Карпілаўцы два дні ў 1916 г. гасцяваў Максім Багдановіч. Пра гэта ўспамінала Зоська Верас (Людвіка Сівіцкая). Максім завочна быў знаёмы з дачкой Ядвігіна Ш. – Вандай, праслаў ёй карэктуры артыкула "Белорусское возрождение". Сядзібу наведвалі таксама Язэп Лёсік і Палута Бадунова.

Нарыс Уладзіміра Содаля адпавядае свайму вызначэнню. Выдатнае валоданне словам, умелае выкарыстанне краязнаўчых дадзеных, раскаванасць апавядальніка – усё гэта робяць брашуру цікавай і змястоўнай. Такія выданні надзвычай карысныя.

Краязнаўцы Гродзеншчыны таксама могуць займець уласныя выданні такога кшталту. Брашура Уладзіміра Содаля сёмая па ліку з серыі "Ведаць свой край Беларусь". Выданнем займаецца мінскае выдавецтва "Пейто".

Дык хто прапануе да друку чарговыя па ліку нарысы?

Сцяпан Ярашчук

Бюлетэнь «Краязнаўчая газета»
Выдаецца на беларускай мове. На правах унутранай дакументацыі распаўсюджваецца бясплатна.
Адрас: 230023 г. Гродна, п/с 22.
Наклад 299 асобнікаў
Адказны за выпуск Сцяпан Ярашчук
Дызайн і вёрстка Адам Кірмоцкі
Бюлетэнь дабрачынна падрыхтаваны сябрамі краязнаўчых суполак і аб'яднанняў Гродна і надрукаваны пры падтрымцы Інстытута адкрытага грамадства (Парыж) і абласнога аб'яднання "Ратуша"